

*Т. С. Басюк, В. Ю. Бітчук,
Львівський Національний Університет імені Івана Франка, м. Львів*

РОЛЬ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК СКЛАДОВОГО ЧИННИКА МІЖКУЛЬТУРНИХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ

У статті розглянуті основні проблеми іношомовної комунікативної культури, запропоновані і проаналізовані декілька інноваційних методів формування іношомовної комунікативної культури, розкривається необхідність для людини володіти рівнем досвіду міжособистісної взаємодії, щоб успішно функціонувати в суспільстві з огляду на власні здібності й соціальний статус.

Ключові слова: культура мовлення, комунікативна культура, культура спілкування, особистість, компетентність, мовний бар'єр, метод.

В статье рассмотрены основные проблемы иноязычной коммуникативной культуры, предложены и проанализированы несколько инновационных методов формирования иноязычной коммуникативной культуры, раскрывается необходимость для человека владеть уровнем опыта межличностного взаимодействия, чтобы успешно функционировать в обществе, учитывая собственные способности и социальный статус.

Ключевые слова: культура речи, коммуникативная культура, культура общения, личность, компетентность, языковой барьер, метод.

The article deals with the basic problems of foreign language communication, a number of innovative methods of foreign language communicative culture generating are proposed and analyzed, the need for a person to possess experience level of interpersonal interaction is revealed to function successfully in society with regard to their abilities and social status.

Keywords: speech culture, communicative culture, culture of communication, personality, competence, language barrier, method.

Мова і культура перебувають в одній поняттєвій площині і як духовні вартості органічно пов'язані між собою. Слово культура (від лат. cultura – догляд, освіта, розвиток) означає сукупність матеріальних і духовних цінностей, які створило людство протягом своєї історії. Мова – це прояв культури. «Мова утримує в одному духовному полі національної культури усіх представників певного народу і на його території, і за її межами. Вона цементує всі явища культури, є їх концентрованим виявом» [6, с. 34]. Культура мови невіддільна від практичної стилістики, яка досліджує і визначає оптимальність вибору тих чи інших мовних одиниць залежно від мети і ситуації мовлення [4, с. 13].

У процесі розвитку європейської інтеграції, а також із розширенням кордонів та більшою спроможністю людей подорожувати виникає неминуча потреба в усвідомленні комунікативних відмінностей між різними національностями, що зумовлює використання іноземної мови як доступного засобу спілкування і збагачення досвіду фахової підготовки.

Метою даної статті є дослідити основні складності та проблематику іношомовної комунікативної компетентності як основної складової комунікативної культури, їхній вплив на процес спілкування та формування особистості.

Культура мовлення – передбачає дотримання мовних норм вимови, наголосу, слововживання і побудови висловів, точність, ясність, чистоту, логічну стрункість, багатство і доречність мовлення, а також дотримання правил мовленнєвого етикету.

Термін «культура» відноситься до комплексної колекції знань, фольклору, мови, правил, ритуалів, звичок, способу життя, поглядів, переконань і звичаїв, що дають спільну ідентичність до певної групи людей. Найбільш багаті і складні культури є ті, які пов'язані з суспільством чи націями, а термін «культура» найчастіше використовується для позначення цих характеристик, у тому числі мови і шаблонів мови використання, ритуалів, правил і звичаїв. Соціальна або національна культура також включає в себе такі елементи, як визначні історичні події і персонажі, філософії урядів, соціальні звичаї, сімейні практики, релігії, економічні філософії і практики, переконання і системи цінностей, а також концепції і системи права [7, с. 26].

Відносини між комунікацією та культурою можна назвати дуже складним комплексом. По-перше, культура створюється за допомогою комунікації, тобто, зв'язок є засобом взаємодії людини з допомогою яких створюються і розповсюджуються культурні особливості мови. Це не лише той факт, що люди задалися метою створити культуру, коли вони взаємодіють у відносинах, групах, організаціях або товариствах, а також і те, що культура є природним побічним продуктом соціальної взаємодії. У певному сенсі, культура є «залишком» соціальної комунікації [9, с. 6]. Без зв'язку та засобів масової комунікації, це було б неможливо зберегти і передати культурні особливості з одного місця і часу до іншого. Можна сказати, що культура створюється, формується і передається через спілкування. І навпаки, методи зв'язку значною мірою творяться, формуються і передаються через культуру.

Важливою складовою загальної культури людини є комунікативна культура, від сформованості якої в особистості залежить, як вона буде встановлювати контакти з іншими людьми та урешті-решт, її самореалізація й майбутнє. Від рівня сформованості комунікативної культури залежить також, чи стануть взаєморозуміння, діалог, толерантність, консенсус і злагода характерною ознакою суспільства.

У «Психолого-педагогічному словнику» висловлюється думка, що основою культури комунікативного спілкування є «гуманне відношення людини до людини» [6, с. 222]. Зміст культури комунікативного спілку-

вання полягає у тому, що дотримання певних моральних норм свідчить про повагу до людей, традицій, історії. Неодмінний атрибут комунікативної культури особистості – уміння зрозуміти почуття і настрої оточуючих людей, поставити себе на їхнє місце, представити можливі наслідки для них своїх вчинків. Розгляд психологічного змісту процесу спілкування і його основних характеристик свідчить про його багатогранність і складність. Відповідно, складність і багатогранність представляє і культура спілкування – референтний показник усіх суспільних інновацій. У його змістових характеристиках, механізмах, спрямованості і віддзеркалюванні інновацій чітко простежуються соціально-інтегративні та соціально-дизінтегративні функції, що виявляє комунікативну культуру особистості.

Відзначимо ще раз, що культура спілкування, комунікативна культура є однією зі складових морального виховання людини, показником його загальної культури. Вона визначає принципи поведінки, відбиває систему цінностей, ідеали, норми та допомагає в організації спілкування для встановлення контактів, їхнього розвитку, узгодженню, налагодженню і коректуванню для вираження своєї особистості у різноманітних видах діяльності [11, с. 34]. Культура спілкування, комунікативна культура містить у собі культуру мови, мислення, мовного поведінки (етикету), емоційну і соматичну культуру (І. Зимня, В. Соколова). Той факт, що спілкування і комунікація мають таку характеристику, як репрезентативність, означає, що у ньому знаходять висвітлення відношення тих, що спілкуються: викладача до студента; відношення учнів чи студентів до своїх вчителів і викладачів, однолітків, знайомих, друзів, родичів, а особливо відношення до іноземних гостей чи партнерів, адже саме у таких ситуаціях можна зіткнутися з культурними відмінностями чи непорозуміннями. Ці відносини можуть бути всілякими: доброзичливими, щирими, нещирими, теплими, холодними, близькими і т. д. У наукових дослідженнях показано, що люди легше приймають позицію тієї людини, до якої зазнають емоційно позитивне ставлення (симпатія, прихильність, дружба) і, навпаки, не приймають чи приймають важко позицію тієї людини, до якої мають емоційно негативне ставлення (ворожість, антипатія, ненависть і т. д.). Як відзначає О. Бодальов, «Найважливішою психічною складовою відносин виявляється мотиваційно-емоційний компонент, що сигналізує про валентність відносин – позитивної, негативної, суперечливої чи байдужої» [2, с. 122-127].

Усе це свідчить про надзвичайну актуальність і важливість досліджень проблеми формування комунікативної культури особистості й необхідність пошуку шляхів її розв'язання. Виховання сьогодні може і повинне бути зрозумілим не як односпрямована передача досвіду від старшого покоління до молодшого, а як взаємодія, співробітництво усіх поколінь у сфері їхнього спільного буття. Саме в такій взаємодії формується загальна культура людини, культура спілкування, комунікативна культура особистості.

Ураховуючи досить велике різноманіття сучасних поглядів на сутність поняття «комунікативна культура», можна здійснити його аналіз за напрямками:

– аксіологічним, який дозволяє окреслити цінності і професійні установки, на які орієнтується педагог у міжособистісному спілкуванні;

– особистісним, який дає можливість виявити особистісні риси викладача, що забезпечують ефективність педагогічної комунікації;

– діяльним, котрий визначає об'єм знань педагога про культуру педагогічного спілкування і професійні комунікативні уміння, що дозволяють творчо реалізувати ці знання в педагогічній практиці [4, с. 123].

Заслужують на увагу праці М.Кенела і М.Свейна, які в моделі іншомовної комунікативної компетентності **виокремлюють чотири компоненти-компетенції**:

• граматичну компетенцію – рівень засвоєння комунікантом граматичного коду, включаючи словниковий запас, правила правопису і вимови, словотворення і побудови речень;

• соціолінгвістичну компетенцію – уміння доречно використовувати і розуміти граматичні форми у різних соціолінгвістичних контекстах для виконання окремих комунікативних функцій (опису, повідомлення, переконання, запиту інформації тощо);

• дискурсивну компетенцію, або компетенцію висловлювання – здатність поєднувати окремі речення у зв'язне повідомлення, дискурс, використовуючи для цього різні синтаксичні і семантичні засоби;

• стратегічну компетенцію – здатність використовувати вербальні і невербальні засоби при загрозі зриву комунікації у випадку «недостатнього рівня компетентності комуніканта або через наявність побічних ефектів» [8, с. 10]. Сучасні дослідники підкреслюють, що саме ця модель іншомовної комунікативної компетентності мала неабиякий вплив на подальші наукові дослідження проблеми.

Провідною метою вивчення іноземної мови студентами вищих закладів освіти різних напрямів підготовки стає іншомовна компетентність особистості, а бажаним результатом – використання іноземної мови як доступного засобу спілкування і збагачення досвіду фахової підготовки.

Мабуть, однією з найбільших проблем, з якою стикаються студенти, є проблема подолання мовного бар'єру. Саме тут викладачам слід приділяти особливу увагу і намагатися допомогти у подоланні так званого «*мовного комплексу*». З цією метою прикладами можуть служити використання ряду певних креативних завдань:

Інтерв'ю з носієм мови. Мета завдання полягає у спонуканні студента почати діалог з іноземним гостем міста, якого вони можуть зустріти навіть просто на вулиці. В основі завдання лежить поставити своєму співрозмовнику 10 попередньо підготовлених запитань на різноманітні теми (але значну увагу слід приділити віку та національності співрозмовника, адже студент повинен усвідомлювати важливість використання певних стилістичних норм та коректної нормативної лексики.) Проведені експериментальні завдання показали, що вправі такого роду змушують студентів швидко реагувати і орієнтуватися у незвичній для них ситуації. Тут слід взяти до уваги, що кожен іноземець спілкується з певним акцентом, використовує певний лексичний набір. Співрозмовник (студент) вчиться налагоджувати контакт, розуміти та бути зрозумілим.

Іноземний гість на занятті. Мабуть, запрошення іноземця на заняття уже давно не є новизною, але слід пам'ятати про важливість правильної організації ходу цього заняття. Ми пропонуємо завчасно повідомляти студентів про іноземного гостя (його вік, національність, соціальний статус і т.д), адже саме це допоможе студентам правильно підготувати запитання й обміркувати, яку саме інформацію вони хотіли б отримати у ході розмови. У свою чергу українські студенти також готують цікаву інформацію про свою країну, звичаї та культурні відмінності. Саме завдання такого роду сприятимуть формуванню крок за кроком іншомовної комунікативної культури.

Теми Табу. Ще одним невід'ємним елементом іншомовної комунікативної культури є проведення на занятті ознайомчих бесід, обговорень, дискусій на теми культурних відмінностей серед народів світу, адже інколи саме культурна відмінність може призвести до великих культурних непорозумінь, а подекуди і проблем чи конфліктів (Cultural Misunderstanding or Cultural Incompetence).

Отже, з усього вище сказаного випливає, що мовна компетентність є однією з найважливіших складових іншомовної комунікативної культури, яка в свою чергу є складовою формування умінь, навичок поведінки і спілкування, а також і особистості зокрема. Іншомовна компетентність забезпечує певний культурний рівень усного і писемного мовлення та невербальної мовленнєвої поведінки.

Формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів вищих закладів освіти різних напрямів підготовки на сучасному етапі розвитку світової спільноти слід розглядати як обов'язкову складову загальної фахової підготовки. Для ефективного процесу формування іншомовної комунікативної компетентності слід розробляти нові методологічні підходи, вводити інноваційні методи, які б розвивали у студентів навички культури мовлення, слухання та самовираження.

Література:

1. Белкин А.С. Педагогические ситуации успеха. – М. : ИП, 1993. – 158 с.
2. Бодалёв А. А. О взаимосвязи общения и отношения / А. А. Бодалёв // Вопросы психологии. – 1994. – № 1. – 150 с.
3. Зимняя И. А. Общая культура человека в системе требований государственного образовательного стандарта / И. А. Зимняя, Б. Н. Боденко, Т. А. Кривченко, Н. А. Морозова. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 1999. – 267 с.
4. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність / І. А. Зязюн. – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.
5. Изучение профессиональной компетентности педагогов: Методические рекомендации. – Калуга, 1994. – 243 с.
6. Мижериков В. А. Психолого-педагогический словарь / В. А. Мижериков. – Ростов-н / Д, 1998. – 314с.
7. Татаренко І. Компетентність – вимога сучасності // Світло: науково-метод. інф. пізн.-освіт. часопис. – 1996. – № 1. – 257 с.
8. Шубин Э. П. Языковая коммуникация и обучение иностранным языкам. – М. : Просвещение, 1972. – 350 с.
9. Alpin R. The Ones Who Gqt Away: the Views of Those Who Opt Out of Languages // Languages Learning Jornal. – 1991. – № 4. – P. 214 .
10. Bachman Lyle F. and Palmer Adrian S. The Construct Validation of Some Components of Communicative Proficiency // TESOL Quarterli. – 1982. – Vol. 16. – September. – № 3. – P. 465.
11. Canal M. From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy // Richards J. and Schmidt R., (eds.) Language and Communication. – London : Longman, 1983. – P. 237.
11. Hadley A. Teaching Language Cultural in Context. – Boston : Heinle and Heinle Publishers, 1993. – P. 532.